

ДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДРУЧНИКА ДЛЯ 9 КЛАСУ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Дев'ятий клас – це відповідальний період у навчанні, який завершується підсумковою державною атестацією і здобуттям учнями базової загальної середньої освіти.

У дев'ятому класі здійснюється вибір учнями майбутнього профілю навчання, продовжується формування в них готовності до вибору професії і реалізації шляхів подальшої освіти.

Окремі вимоги до підручників з предметів, що підлягають ДПА.

Шкільний підручник має допомогти впроваджувати в практику загальноосвітньої школи комплексні контрольні роботи, що містять систему завдань подібних ДПА, а саме: тестові завдання різних рівнів, теоретичні запитання, що потребують стислої відповіді, та різноманітні практичні завдання. Доцільним є включення зразків таких робіт до структури шкільного підручника.

Пріоритетом в процесі експертизи підручника має бути аналіз шляхів реалізації положень особистісно орієнтованого навчання, а саме:

- 1) систематизація, поглиблення та розширення змісту навчального матеріалу, який має профільну та професійну спрямованість;
- 2) індивідуалізація навчально-виховного процесу та підвищення його продуктивності (завдання для нечисленних груп учнів, індивідуальні навчальні проекти, дослідні завдання);
- 3) забезпечення умов для здійснення учнями професійно спрямованих проб в ході ділових ігор та колективних навчальних проектів.

В ході експертизи підручника 9-го класу доцільно проаналізувати таке: 1) чи достатньо використовуються його можливості (змістові, навчально-методичні та структурні) для забезпечення функцій узагальнення та систематизації навчального матеріалу з курсу, що вивчається; 2) чи застосовуються прийоми актуалізації раніше набутих знань з курсу; 3) чи відображаються у ньому міжпредметні зв'язки з відповідної освітньої галузі та який рівень інтеграції знань застосовується; 4) чи приділяється увага висвітленню місця і ролі навчального предмета у виборі майбутнього профілю навчання; 5) чи залучаються учні до професійно орієнтованих видів навчальної діяльності.

Загальна характеристика компетентісно орієнтованого підручника.

Якісний підручник має сприяти реалізації таких важливих напрямів удосконалення процесу навчання, як добір дидактично доцільного та обов'язкового для засвоєння усіма учнями навчального матеріалу, виявлення оптимальних способів його подання, організація навчальної діяльності, розвиток пізнавального інтересу учнів і сприяння формуванню в них універсальних освітніх результатів – навчальних компетентностей.

ФУНКЦІЇ ПІДРУЧНИКА

а) інваріантні – інформаційна, трансформаційна, систематизації, контролю, мотиваційна, розвивально-виховна;

б) варіативні – самоосвіти, інтегрувальна, координувальна, управлінська, розвиток предметних і ключових компетентностей, розвиток самостійної пізнавальної діяльності в інформаційному просторі.

Основні параметри, що характеризують підручник як компетентнісно орієнтований:

1) заснований на принципі науковості і зображує в своїй сфері знань широку наукову картину світу, яка відображає ієрархію, супідрядність: законів і закономірностей, наукових теорій, концепцій, гіпотез, понять, термінів;

2) зорієнтований на фундаментальні знання, метапредметні категорії, які служать першоосновою безперервної освіти, формування практичних навичок і вмінь;

3) орієнтований на формування та розвиток універсальних знань, загальнонавчальних умінь, розвиток предметних та ключових компетентностей учнів;

4) має бути діяльнісно зорієнтованим і спрямовувати учнів на навчально-інформаційну, рефлексивну, творчу, комунікативну, проектну, дослідницьку, емоційно-ціннісну, оцінну діяльність. Залучати учнів до колективних видів робіт;

5) підручник має забезпечувати будь який бажаний рівень вивчення навчального предмета, а не бути розрахованим на середнього учня. Відповідно спосіб викладення навчального матеріалу, організація навчальних текстів, системи вправ і тестів, довідникова інформація повинні бути розраховані на можливість вибору учнем шляху засвоєння поданого матеріалу на різних рівнях;

6) система вправ і завдань у підручнику повинна бути спрямована на вдосконалення різних практичних умінь і навичок, формування та розвиток досвіду предметної, міжпредметної та загальнонавчальної діяльності учнів, стимулювати в них уміння користуватися усіма видами мовленнєвої діяльності для спілкування і пізнання, уміння взаємодіяти з іншими людьми, виконувати різні соціальні ролі в групі й колективі;

7) значну роль у реалізації діяльнісної та компетентнісної спрямованості сучасного підручника відіграє його орієнтаційний апарат, зокрема система рубрик – рубрикація. У підручниках часто застовуються словесні, графічні та зображувальні рубрики.

СТРУКТУРА КЛАСИЧНОЇ МОДЕЛІ ПІДРУЧНИКА

включає три основні блоки: 1) вимоги до результатів роботи учня з підручником (що саме учень має запам'ятати або вивчити в готовому вигляді; яку інформацію можна сприйняти як проблеми, які розв'язуються у підручнику з повними даними; які питання учень має розв'язати самостійно; які дослідження, проекти, практичні роботи, завдання та вправи потрібно виконувати обов'язково, які можна виконати за власним бажанням); 2) текстовий блок, який розподіляється на основний, додатковий та пояснювальний; 3) блок діяльнісного спрямування (питання і завдання на репродуктивну, проектну, творчу, емоційно-ціннісну, рефлексивну, контрольну-оцінну діяльність).

Важливого значення набуває **аналіз способу викладу навчальної інформації**, в якому робиться акцент на процесуальному характері його сприйняття та засвоєння. Основними напрямками трансформації змісту навчального предмета є: правильність літературної та наукової мови; дидактичне перероблення навчального матеріалу, яке забезпечує доступність змісту для певної вікової групи учнів; встановлення значущих для учнів зв'язків вивченого матеріалу з життям і практикою; оптимальна активізація навчання учнів; сприяння засвоєнню способів діяльності щодо певного визначеного кола понять, процесів, явищ, об'єктів, фактів.

Є такі норми: В основі вимог відповідності тексту підручника психолого-віковим особливостям учнів лежать логіко-психологічні особливості розуміння текстів учнями. У процесі створення підручника слід враховувати норми часу, відведені на вивчення матеріалу. Це передбачає необхідність дотримуватися середнього обсягу навчального матеріалу, призначеного для вивчення на одному уроці, тобто обсягу одного параграфа (теми). Фактичний обсяг параграфа обчислюється на підставі швидкості читання школярів різного віку і становить для 9 класу: 4,0 – 4,5 сторінки основного тексту; додатковий і пояснювальний тексти в обсязі близько 30% від основного тексту; ілюстративний матеріал - 30% від загального (фактичного) обсягу підручника. Наведені норми насамперед належать до підручників з гуманітарних та природничих предметів.

Є такі норми: Вимога ясності мови підручника визначає і обсяг речення у навчальному тексті з точки зору психології засвоєння матеріалу. Для підручників 8-9 класів рекомендуються речення не більше 12-14 слів.

Від психолого-вікових особливостей школярів залежить і рекомендована середня довжина слів з кількістю букв не більше 11 букв (8-9 класів).

Значну роль у процесі викладу навчального матеріалу грає співвідношення речень у тексті між описовими, пояснювальними, оцінювальними та нормативними – пропорція складає приблизно 60 : 30 : 5 : 5.

В остаточному вигляді питання про відповідність підручника психологічним і віковим особливостям учнів вирішується в ході дослідної перевірки (апробації) і доопрацювання підручника.

Є такі норми: Значну роль у процесі викладу навчального матеріалу грає доцільне співвідношення речень у тексті між описовими, пояснювальними, оцінювальними та нормативними – пропорція складає приблизно 60 : 30 : 5 : 5.

Використання у тексті підручника наочності у вигляді фотографій, малюнків, моделей, діаграм, схем, підвищує доказовість вище названих речень, посилює їх дидактичне значення. Ілюстрація у підручнику повинна мати цінність документа, бути доступна для розуміння, якісно виготовлена і відповідати високим естетичним якостям.

Сучасний підручник є основним засобом в організації та управлінні навчальною діяльністю учня та орієнтиром у полі інформації, відображає основи сучасних наукових знань у єдиній структурі навчального матеріалу. У його зміст включаються як предметні знання, так і певні види пізнавальної діяльності. Він позиціонується, в першу чергу, як основа формування компетентностей самоосвіти, інструмент організації активної пізнавальної діяльності учнів, засіб демонстрації застосування нових технологій, які мотивують школяра на оновлення знань у відповідності зі своїми потребами.